

Тема: Архітектурні форми і стилі

Архітектура — це мистецтво зводити будинки і споруди, забудовувати території комплексами будівель різного призначення відповідно до сучасних технічних можливостей, конструкцій і матеріалів. Призначення архітектури — створення штучного середовища, необхідного людям для їхнього проживання, праці, фізичного і культурного розвитку. Архітектура, як вид мистецтва, є складовою частиною матеріальної і духовної культури людства.

Рис. 1. Деталі архітектурного ордеру: 1 — карниз; 2 — фриз; 3 — архітрав; 4 — капітель; 5 — стовбур колони; 6 — цоколь (база) колони; 7 — карниз п'єдестала; 8 — стул; 9 — цоколь п'єдестала; 10 — стилобат

Основними засобами архітектури є композиція, точно вивірені пропорції, масштаб, рівномірна послідовність елементів конструкції (ритм), пластика об'ємів, фактура і колір матеріалів, що застосовуються для опорядження. Від початку будівництва в стародавні часи і до сьогодення архітектурні форми і стилі весь час змінювались. Здебільшого це відбувалось не за рахунок зміни форми будівлі, а внаслідок зміни її інтер'єра. Під поняттям «інтер'єр» розуміємо вигляд приміщення в будинку після його опорядження, тобто естетику і кольорову гамму фарбування і оздоблення, розміщення в ньому обладнання, меблів, картин, квітів тощо.

Вже в VI—V ст. до н.е. у Стародавній Греції і Стародавньому Римі почали зароджуватись перші класичні архітектурні форми будівель. Це значить, що прості форми будівель, які до цього споруджувались без урахування композиції і пропорцій між окремими їхніми частинами, почали набувати класичних архітектурних форм. Основною конструкційною системою будівлі став архітектурний ордер (рис. 1), тобто стояково-балкова конструкція, яка складається з несучих і несених елементів — колони і антаблемента. Ряд колон спирається на суцільну плиту, яка називається стилобатом.

В наш час класичними архітектурними ордерними системами вважаються грецькі і римські ордери. На рис. 2 подано п'ять римських ордерів: тосканський, доричний, іонічний, корінфський і складний. Кожен з цих ордерів визначається характерними особливостями побудови конструкції, складністю її оздоблення, насиченістю архітектурних елементів тощо.

Тосканський ордер одержав свою назву від назви відповідної місцевості в Італії. Характерною особливістю цього ордеру є його простота. Певні конструкції будівлі опоряджувалися витягнутими криволінійними або прямолінійними оздобами, що виконувались за допомогою шаблонів.

Доричний ордер схожий з тосканським, але відрізняється від нього тим, що його фриз поділяється на вертикальні прямокутні оздоблені ділянки — тригліфи і метопи. Тригліф — це декоративна плита, на якій зроблені вертикальні жолоби (див. рис. 2). Метоп — це прямокутна ділянка фриза, розміщена між тригліфами. Вона може бути гладкою або декорованою рельєфом.

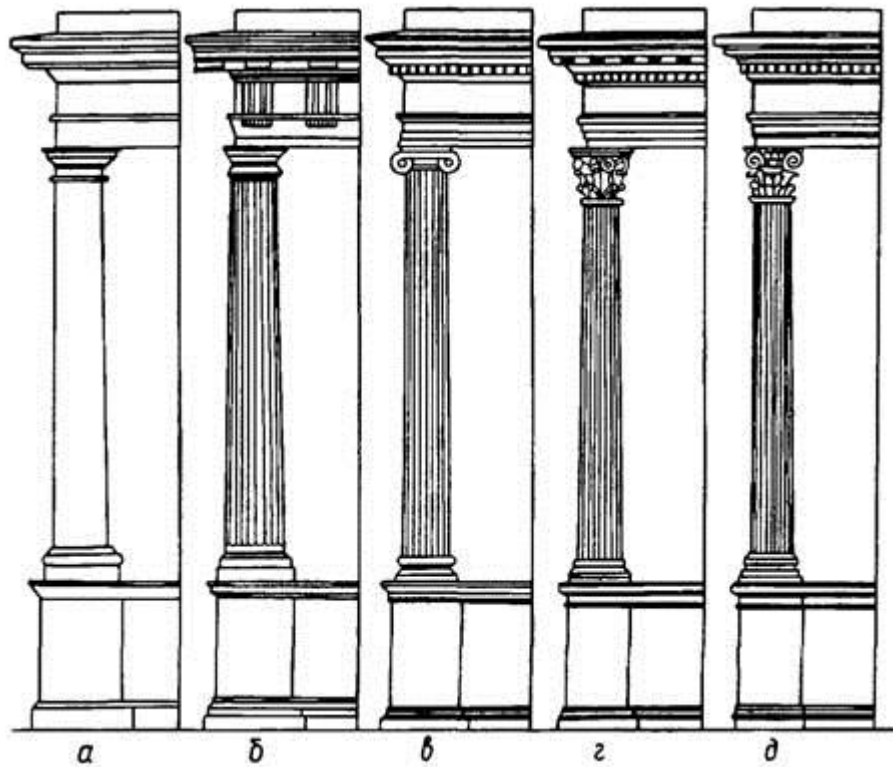

Рис. 2. Римські архітектурні ордери:

а — тосканський; б — доричний; в — іонічний; г — корінфський; д — складний

Доричний ордер схожий з тосканським, але відрізняється від нього тим, що його фриз поділяється на вертикальні прямокутні оздоблені ділянки — тригліфи і метопи. Тригліф — це декоративна плита, на якій зроблені вертикальні жолоби (див. рис. 2). Метопи — це прямокутні ділянки фриза, розміщені між тригліфами. Вони можуть бути гладкими або декорованими рельєфом.

Колони доричного римського ордеру спираються на базу, а стовбур їм опоряється поздовжніми декоративними жолобами (канелюрами). Цей ордер виник і досяг завершеності у Стародавній Греції.

Іонічний ордер почав розвиватися в іонічних колоніях Греції і Малої Азії. Характерною особливістю цього ордеру є декоративні закручення капітелі на колоні і відсутність тригліфів. Цей ордер іноді називають середнім, бо він став перехідним між доричним і корінфським ордерами. Фриз ордеру може бути гладким, але частіше його оздоблюють суцільним рельєфним рисунком. Архітрави виконують у вигляді трьох горизонтальних смуг.

Нижня смуга карниза опоряється іоніками. Це суцільний рельєфний орнамент з елементами рисунка яйцеподібної форми.

Корінфський ордер досяг свого повного розвитку у Стародавньому Римі. Застосовувався для опоряння як зовнішніх конструктивних елементів будівлі, так і всередині її. Витонченість і краса його декоративних елементів створює враження багатства і розкоші. Цей ордер легко впізнати за капітеллю, яка виглядає як кошик, заповнений рядами листя, розміщеними один над одним. Карниз ордеру також оздоблений різними ліпними прикрасами. Колони опоряються канелюрами і спираються на базу.

Складний архітектурний ордер увібрав у себе ті чи інші елементи оздоблення з інших ордерів.

За конструкцією ордер може бути повним і неповним. При повному ордері колона стоїть на постаменті (п'єдесталі). Ордер складається з постамента, колони і антаблемента. При неповному ордері колона стоїть на стилобаті, а всередині будівлі — на підлозі. Такий ордер складається з двох частин: колони і антаблемента. Колона (див. рис. 1) — це несуча конструкція будівлі, що складається з цоколя (бази), стовбура і капітелі. В антаблементі — верхній частині споруди, що лежить на колонах, також визначають три частини: архітрав, фриз і карниз. Співвідношення розмірів колони й інших конструкцій будівлі визначають за допомогою модуля. За модуль служить нижній діаметр колони. Це дає змогу створити композицію будівлі такою, щоб всі архітектурні елементи за формою і художнім змістом гармоніювали один з одним.

Для визначення розмірів окремих елементів ордера загальну висоту його поділяють на 19 рівних частин. На п'єдестал відводять 4 частини, на колону 12 і на антаблемент — 3. При цьому величина нижнього діаметра колони складає в тосканському ордері $1/7$, в доричному — $1/8$, в іонічному — $1/9$, в корінфському і складному ордерах — $1/10$ частину його висоти.

Започатковані класичні форми протягом віків розвивались, але не за рахунок змін у стояково-балковій конструкції, а завдяки доповненням у їхньому декоративному оздобленні. Це дало змогу ще у Стародавньому Римі збудувати багато величних споруд, які й сьогодні є взірцем класичної архітектури.

Архітектурні ордерні форми Стародавньої Греції і Стародавнього Риму в подальшому стали основою для формування нових стилів. Під впливом змін в житті суспільства один архітектурний стиль змінювався іншим: ренесанс (14—поч. 17 ст.), бароко (16— 18 ст.), рококо (I пол. 18 ст.), класицизм (17—перша пол. 19 ст.), ампір (поч. 19 ст.) і модерн (кінець 19—поч. 20 ст.).

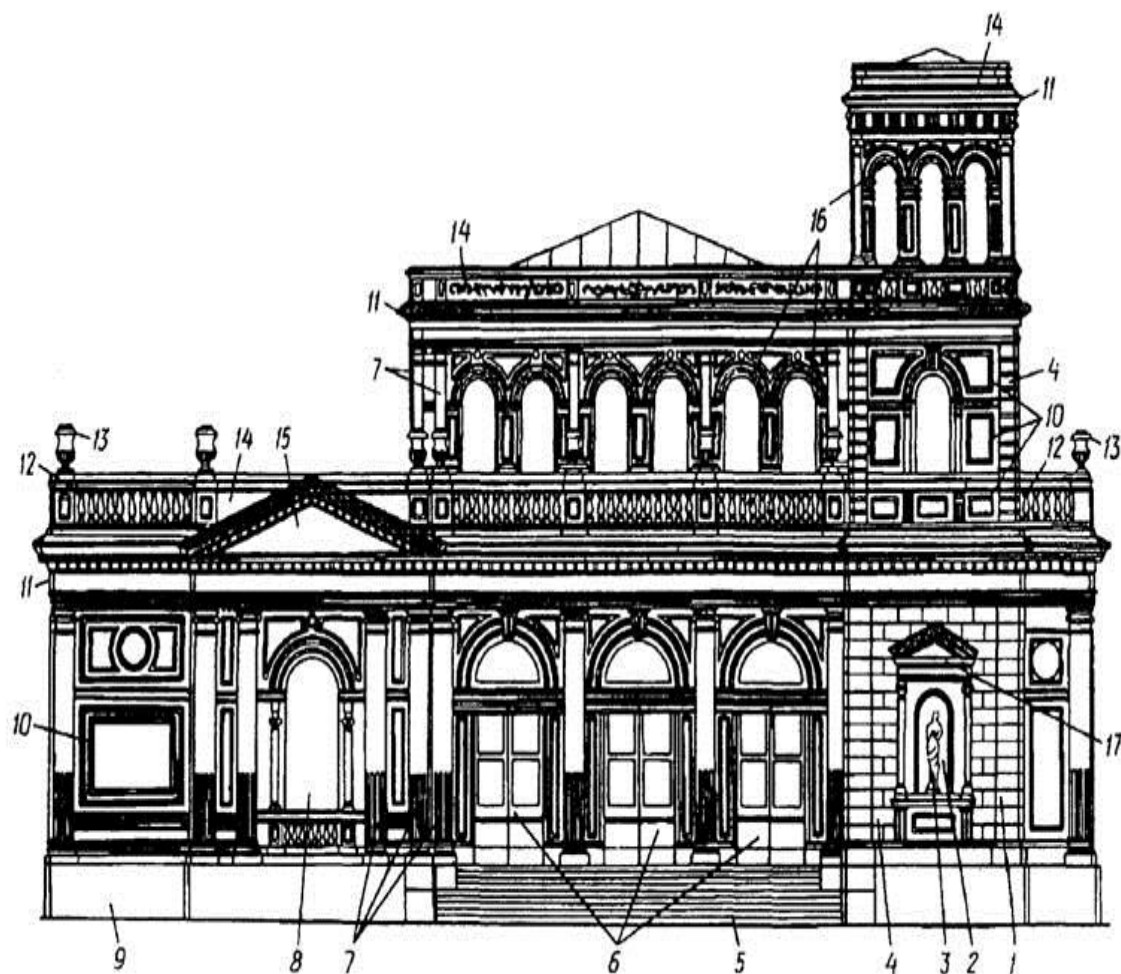

Рис. 3. Архітектурні елементи будівлі:

1 – лопатка; 2 – ніша; 3 – статуя; 4 – поверхня, рустована під кам'яні плити; 5 – сходи; 6 – двері; 7 – пілястра; 8 – вікно; 9 – цоколь; 10 – фільонка; 11 – карниз; 12 – балюстрада; 13 – ваза; 14 – аттік; 15 – фронтон; 16 – аркада; 17 – сандрик

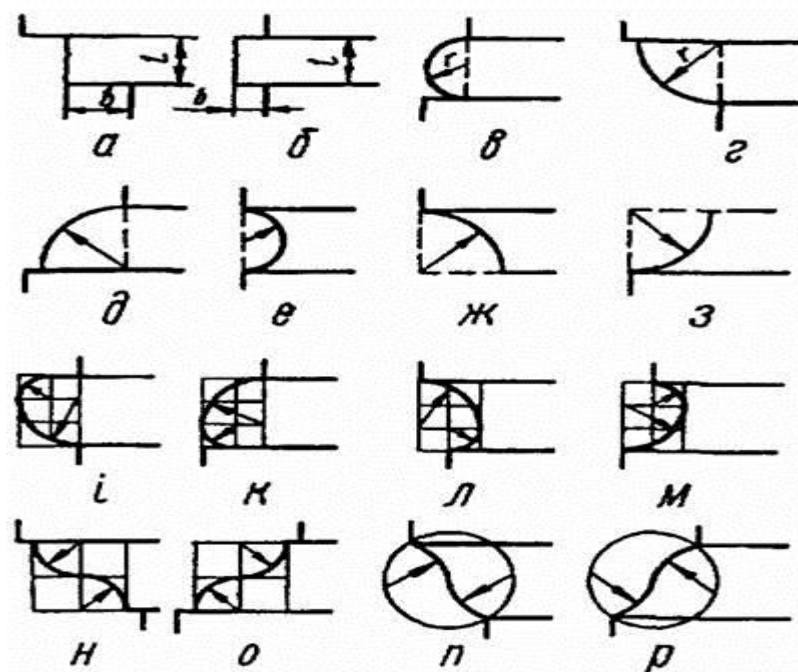

Рис. 4. Архітектурні обломи:

а — полиця; б — пасок; в — вал; г — прямий четвертний вал; д — зворотний четвертний вал; е — викружка; ж — пряма четвертна викружка; з — зворотна четвертна викружка; и — прямий складний вал; к — зворотний складний вал; л — пряма складна викружка; м — зворотна складна викружка; н — прямий каблучок; о — зворотний каблучок; п — прямий гусьок; р — зворотний гусьок

З появою нових матеріалів (бетон, залізобетон) у будівництві почали застосовувати збірні залізобетонні конструкції, які докорінно змінили зовнішній вигляд і частково форму будівель. Будинок став схожим на коробку із бетону і скла. Проте не можна сказати, що архітектурний вираз таких будівель повністю відсутній. Архітектурного оздоблення таким будинкам надають різнокольорове пофарбування або облицювання фасаду, мозаїчні панно, декоративно оформлені екрани лоджій, еркерів і балконів тощо. Всередині будівлі поверхні опояджують сучасними синтетичними декоративними матеріалами, природним каменем, плитками, ліпниною тощо.

Проте це не значить, що в сучасному будівництві забули про класичні архітектурні форми. Монументальні споруди (палаці, музеї тощо), які споруджують з традиційних матеріалів (цегли, природного каменю) в комплексі зі збірними елементами, прикрашаються архітектурними елементами, характерними для класичних архітектурних форм. На рис. 3 подано деякі архітектурні елементи сучасного будинку, збудованого за класичними архітектурними формами.

Більшість з рельєфних архітектурних оздоб всередині будівлі або на фасаді виконується за допомогою шаблонів. Уважно придивившись до профілю карниза або іншої архітектурної деталі (див. рис. 1), можна помітити, що вони складаються з окремих, більш простих елементів — обломів (рис. 4).

За профілем обломи поділяються на прямолінійні і криволінійні. Криволінійні можуть бути побудовані з одного і більше центрів.

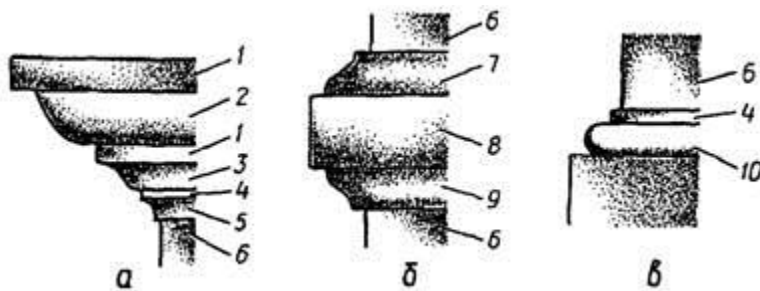

Рис. 5. Профілі зовнішніх витягнутих архітектурних деталей: а — вінцевий карниз; б — міжповерховий карниз; в — цоколь; 1 — полиця; 2 — прямий четвертний вал; 3 — прямий гусьок; 4 — поличка; 5 — пряма викружка; 6 — стіна; 7 — зворотний каблучок; 8 — пасок; 9 — прямий каблучок; 10 — вал

Обломи, побудовані з одного центра, називають простими, всі інші — складними.

На рис. 5 подано профілі карнизів (а, б) та цоколя (в). В інших розділах підручника ви детально ознайомитеся з тим, як виготовляють шаблони і як виконують витягнуті архітектурні деталі.